

mus utópikus idealista és racionalista felfogását tette magáévá.

Abban a prekapitalista korban, amiben Diderot élt, nem is juthatott tovább. Társadalmi filozófiája a tiszta erkölcsök követelésére szorítkozik: bár közvetve felveti az állam szerkezetének a kérdését is. Tudjuk, hogyan oldották meg ezt a kérdést az Enciklopédia fiai: a sansculotte-ok.

(In. Fr.)

JEAN CASSOU: CERVANTES (Edition E. S. I. Paris 1936)

A kiválóan érdekes tanulmányból két töredéket közlünk. (M. V.)

Cervantes zsenije. Ötletszerűen felnyitom a Don Quichottet, belemélyedek Sanchóval folytatott bármelyik párbeszédébe, hallom hangjukat, magam előtt látom arcukat, mozdulataikat. Nem elég csak azt mondani, hogy ez a könyv él, testet ölt és szuggerál. Jómagam csak annyit tudok, hogy Don Quichottet és Sanchot mindig ismertem és halálomig ismerni fogom. Ugy vélem: e rövid földi uton egy élőlény sem szólt hozzám ilyen elragadó és ilyen emberséges hangon.

A tárgyak, melyeket Cervantes élénk varázsol ugyanolyan valódiak és erőteljesekek, mint hidalgója és csatlósa. Az utak, a falak, a lomboszatok, nap, az éj és végül egész Spanyolország, ha Cervantes festi le megragadják és lekötik minden érzékünket. Még az állatoknak is jelenvalóságot és sajátos jellemvonásokat kölcsönöz. Ezért mondhatjuk, hogy Cervantes egész különleges művész s Velasquez mellett hazája legnagyobb művésze. Nem elmélyülő filozófus vagy misztikus és egyoldalú ember, kit elmélete megragad és betölt, hogy roppant erőfeszítéssel igen eredeti dolgokat alkosson. Nem, egyszerűen csak művész. Igaz, nagy mesemondó volt — mint ahogy ezzel maga is hivatkozott — képzelőerejében felülmúlt minden parnasszusi testvért. De ez a képzelőerő a valóság keretei közt maradt, igaz alakokkal dolgozott s szilárd tárgyakat helyezett arra a tágas s kék égboltra, amit később Madridban a nagy andaluziai festő oly sokszor lefestett, s végül emberi lényeken át szólt emberi lényekhez. És mindezt a legbiztosabb, a legtudatosabb módon, mint az a költő, aki ismeri a nyelv szépségeit, a szólások és kifejezések értékét, a ritmus és szókötés helyes mértékét, a jól elhelyezett szó erejét és tartalmasságát, aki ráakad arra a szóra, mely felidézi a fényt és az árnyat, mely felszivódik az olvasó érzékein keresztül, a fülébe mászik, újraéled a szájában és belevésődik emlékezetébe.

Cervantes és mi. Cervantes bűbajos lelkét semmi sem — még a legnagyobb nyomor sem — tarthatja vissza az álmodozástól. Ő az első, aki felfedezte a valóságot és ez a felfedezés teljes egészében megrázkódtatta. Mindenbe beleütközik, mindenben fennakad. Amikor egy éjjel Tobosoban bolyong az összehasonlíthatatlan Dulcinea palotáját keresve, szinte látjuk a nagy madárijesztőt, amint tulnőve a falut tevő disznóolakon és istállókon hirtelen nekiütközik egy falnak. „Egy templomba botlottunk, Sanchó...” Cervantes gyakran belebotlik a templomba, a sekrestyébe és támaszaiba, a tekintélybe, a gazdagságba, az önzésbe, a megérthetlenségbe, a való világba. És álmái többé nem erről a világról valóak. Más álmodozók jönnek majd, akiknek az álmái viszont nem erre a világra valóak.

Cervantes nem fordul a jövőbe. Megmarad a saját jelenében, ezt a jelent azonban teljességgel és csodálatos étellel tölti ki. Kisérlete így válik példaszzerűvé és forradalmivá, így marad az elmélkedés állandó tárgya, így élhetjük át bármikor. Minduntalan a valóságot állítja elénk, azután ezzel a valósággal szembeállít egy álmodozást, egy sajnálkozást, egy sóhajt, egy mosolyt. Kétségkívül a valóság győz, de a dolog annyiban marad. Más dialektikusok tanítanak majd még arra, hogy az ilyen játé-

ból a cselekvés mezejére lépünk.

Cervantes nem cselekszik. Letörve hal meg, a Persiles-ben merítve ki legszebb álmát és kísérteties művészetét. Egy évvel előbb eltemette Don Quichottet, de úgy hogy előbb feltámasztotta! Don Quichotte kiábrándultan hal meg... Pedig minden élet és minden megújulás titka a valóság végső megismerésében áll... S ezt nem értelmetlen és magába mélyülő, de bátran a jövőbe vetett álmodozás kíséri. Hogy az eszme végül hatalommá lesz ez olyasmi, amiben bizhatunk. És Don Quichotte oly nemes és nagylelkű eszméje hatásosan alkalmazható. Különösen, amikor az ő egyénisége s fenkölt bolondsága, szeszélyei egy pár józanságához kapcsolódnak. Mert csupán Sancho, az egyszerű és józan paraszt hajlandó a bolondot követni és képzelgéseit elfogadni. De néha még ez a jó ember is megrémül Don Quichotte képzeletének merészségeitől: „Miféle szellem lakozik szivedben?...” Ez a szellem vitte Don Quichotteot a gályarabok felszabadítására. És egy napon Sanchonak sem kell többé kérdeznie, hogy mi ez a szellem. És maga Don Quichotte is majd megtudja mondani a nevét.

ANDRÉ GIDE: RETOUR DE L'U.R.S.S. (Edition de la N. R. F. Paris)

André Gide nemrég érkezett vissza hosszabb oroszországi tanulmányutjáról. Az alábbi jegyzeteket most megjelent könyvéből idézzük.

Oroszország „épülőben” van; ezt szüntelenül ismételnünk kell. Innen e határtalan, vemhes földön tett látogatás rendkívüli érdekessége; mintha csak a jövő vajudásának volnánk tanúi.

Jóra és rosszra is akadunk ott; azt kellene mondanom: a legjobbra és a legrosszabbra. A jót gyakran óriás erőfeszítés árán érték el. Az erőfeszítés nem mindig és nem mindenütt érte el azt, amit el akart érné. Néha azt gondolhatjuk: még nem. Néha a legrosszabb kíséri, kettőzi a legjobbat; szinte azt mondhatnók: a következménye. A fénytől a vaksötétig zavaróan hirtelen az átmenet. Gyakran előfordul, hogy az utazó, előre kialakult meggyőződése szerint, nem érzékeny, csak az egyikkel vagy a másikkal szemben. Gyakran előfordul, hogy a barát nem hajlandó meglátani, vagy legalább is felismerni a rosszat; innen van az, hogy Oroszországról gyakran az igazat gyűlölettel, a hazugságot szeretettel mondják ki.

Már pedig az én lelkem azokkal szemben a legszigorúbb, akiknek minden cselekedetét helyeselni szeretném. Balul nyilvánítja szeretetét az, aki csak a dicséretre szoritkozik és azt hiszem, hogy a legnagyobb szolgálatot teszem az előbb említett mindkét vonatkozásban, amikor ámitás és kimélet nélkül beszélek. Oroszországgal s különösen eddigi remek teljesítményeivel szemben táplált csodálatom s az általa keltett remények jogán emelem fel bíráló szavamat.

*

Egyéni reflexióimat közlöm itt arról, amit Oroszország szívesen s jogos büszkeséggel mutogat s arról is, amit emellett megpillantottam. Oroszország eredményei a legtöbb esetben csodálatosak. Egész vidékei mosolygó képpel tekintenek ránk. Azok, akik helyeselték, hogy kongói utazásom alkalmával otthagytam a kormányzói autókat s mindenkivel és bárkivel érintkezésbe léptem adatszerzés végett, szememre vethetik-e hogy Oroszországban is hasonló gonddal jártam el s nem hagytam magam elvakítani?

•

Tisztában vagyok azzal a látszólagos előnnyel, amit az ellenséges pártok, - azok, „akik számára a rend szeretete egy a kényurak iránti rokonszenvvel” (Tocqueville: De la Démocratie en Amérique; bevezetés)